

„Тивок убиец во
воздухот:
Еколошкиот
криминал како
закана за јавното
здравје и
правдата“

Асс. м-р Кристијан ПАНЕВ
Вероника ГАЗЕПОВА

Вовед

- Еколошкиот криминал поврзан со воздухот претставува една од најсериозните закани за животната средина и здравјето на луѓето, но често останува надвор од фокусот на кривичната правда. Овој труд го истражува загадување на воздухот преку нелегални индустриски емисии, манипулација со еколошки регулативи, нелегално согорување отпад и фалсификување на податоци за емисии. Анализирани се правната рамка и недостатоците во законските регулативи кои овозможуваат овие криминални дејствија да останат неказнети или минимално санкционирани.
- Во Република Северна Македонија, еколошкиот криминал поврзан со воздухот сè уште не се третира со сериозноста што ја заслужува. Недоволната примена на законите, слабите инспекциски механизми, фалсификувањето на еколошки податоци и отсуството на одговорност кај загадувачите создаваат клима на неказливост. Последиците од ваквиот системски пропуст не се само еколошки, туку и здравствени, правни и социјални.

Теоретска рамка – Еколошки криминал и загадување на воздухот

Еколошкиот криминал претставува облик на криминално однесување кој има за цел или резултира со сериозно нарушување на животната средина. Тој ги опфаќа сите незаконски активности кои предизвикуваат директна или индиректна штета врз природните ресурси, како што се почвата, водата, шумите и – во контекст на овој труд – воздухот. За разлика од традиционалниот криминал, кој се карактеризира со конкретна жртва и јасен мотив, еколошкиот криминал е дифузен, латентен и со долгорочни последици.

Загадувањето на воздухот станува предмет на криминолошка и правна анализа кога произлегува од незаконски дејствија, како што се:

- Нелегални индустриски емисии кои ја надминуваат дозволената граница;
- Манипулација со податоци за емисии;
- Фалсификување на еколошки дозволи;
- Нелегално согорување отпад (особено на пластика и хемиски материји);
- Непочитување на задолжителни технички стандарди за прочистување на воздухот.

Неколку карактеристики го прават еколошкиот криминал уникатен и сложен за процесуирање:

- **Колективна жртва:** Нема индивидуализирана жртва; целата заедница страда.
- **Висока латентност:** Последиците се долгорочни и често не се појавуваат веднаш.
- **Научна комплексност:** Потребни се експертски вештачења и технички докази.
- **Меѓусекторски интереси:** Често се вмешани економски и политички фактори кои го отежнуваат гонењето.

Извори и облици на загадување на воздухот низ призмата на еколошки криминал во РСМ

- Во Република Северна Македонија, еден од главните извори на загадување на воздухот се индустриските постројки, особено оние кои функционираат во тешката индустрија – металургија, цементарии, термоелектрани и хемиска индустрија. И покрај постоењето на прописи за гранични вредности на емисии, бројни случаи укажуваат на:

- Избегнување инсталирање на филтри и системи за прочистување;
- Работење без важечки дозволи за животна средина;
- Пријавување лажни или непотполни податоци во еколошките извештаи.

Овие практики се облик на еколошки криминал кога се извршуваат со намера да се избегнат трошоци, а при тоа да се продолжи со активности кои значително ја нарушуваат квалитетот на воздухот и здравјето на граѓаните.

- Загадување од сообраќајот и манипулации со технички прегледи
- Нелегално согорување отпад
- Институционални и административни злоупотреби
- Регионални жаришта на загадување

Правна рамка и институционален одговор на еколошкиот криминал поврзан со воздухот во РСМ

1. Уставна и законска заштита на животната средина

- член 43 стои: *„Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата.“* Оваа уставна одредба претставува основа за развој на еколошкото законодавство, вклучително и на кривично-правните механизми.

2. Кривичниот законик и делата против животната средина

Глава 28 – Кривични дела против животната средина и природата, ги опфаќа следниве релевантни членови:

- **чл. 218 – Загадување на животната средина со отпадни материи**, каде се санкционира лицето што испушта отпад или штетни материи над дозволените граници;
- **чл. 218-а – Загрозување на животната средина и здравјето на луѓето со загадување на воздухот, почвата или водата;**
- **чл. 219 – Нелегално постапување со опасен отпад;**
- **чл. 225 – Неспроведување на мерки за заштита на животната средина.**

Закони за животна средина и воздух

- Покрај Кривичниот законик, клучна улога имаат и **Законите за животна средина**, како:
- **Закон за заштита на животната средина** (Сл. весник 53/2005, со измени);
- **Закон за квалитет на амбиентен воздух**;
- **Закон за инспекциски надзор**;
- **Закони поврзани со индустриски емисии и управување со отпад.**

Статистичка анализа – Еколошки криминал и загадување на воздухот во РСМ

Во анализираниот период, **вкупниот број на регистрирани кривични дела поврзани со загадување на животната средина во РСМ е релативно мал**, со просек од 25 до 40 случаи годишно. Од нив:

- само 5–10% се однесуваат конкретно на загадување на воздухот,
- најчесто сторители се правни лица, но пријавите често остануваат без судска разрешница,
- повеќето случаи завршуваат со парични казни наместо со кривична одговорност.
- Според ДИЖС, во 2022 година биле извршени 2.713 инспекциски надзори, при што се констатирани **372 прекршоци**, но само **15 кривични пријави** се поднесени, што укажува на сериозен **јаз меѓу детектирање и санкционирање**.
- **Податоци за квалитетот на воздухот**
- Според мониторингот од **мерните станици** ширум државата, најзагадени градови остануваат:
- **Тетово** – со рекордни концентрации на ПМ10 и ПМ2.5;
- **Скопје** – особено населбите Карпош, Центар и Лисиче;
- **Битола и Куманово** – поради комбинирано индустриско и домаќинско греење.
- **ПМ10 честичките** надминуваат дозволени $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ во просек **над 120 дена годишно**, што е трипати повеќе од дозволеното според ЕУ-директивите. Во зима, загаденоста е особено алармантна – во некои делови на Скопје и Тетово достигнува и до **$300 \mu\text{g}/\text{m}^3$** .

Препораки и предлог-мерки за унапредување на еколошката правда и заштитата на воздухот

- Зајакнување на законската рамка
- Институционални подобрувања
- Зголемување на транспарентноста и јавниот увид
- Едукација, превенција и јавна свест
- Меѓународна и регионална соработка
- Финансиски и економски инструменти

Заклучок

Еколошкиот криминал поврзан со загадување на воздухот претставува еден од најсериозните и најподмолни предизвици за современите општества. Иако невидлив со голо око, неговото присуство се чувствува преку алармантната статистика за респираторни заболувања, преку секојдневната борба на граѓаните со загаден амбиент, и преку долготрајните последици врз екосистемите и јавното здравје.

Овој труд покажа дека загадувањето на воздухот не е само еколошки, туку и **правен, здравствен и социјален проблем**, кој бара интегриран и решителен одговор. Постои јасна врска меѓу институционалната неефикасност, слабото спроведување на законот и растот на неказнивоста кај загадувачите. Постоечките правни рамки, иако формално присутни, не обезбедуваат доволна заштита поради недоволна имплементација, слаба инспекциска контрола и недостиг на правосудна реакција.

Статистичките податоци и компаративната анализа покажуваат дека РСМ заостанува во ефикасното справување со овој облик на еколошки криминал, особено во однос на земјите од ЕУ. Недостатокот на транспарентност, пасивноста на институциите и минималните казни создаваат култура на неказнивост, која директно ја загрозува социјалната правда и довербата во системот.

Справувањето со загадувањето на воздухот како криминално дело бара **реформа на правниот систем, јакнење на институционалните капацитети, технолошка модернизација**, но пред сè – **политичка волја и граѓански активизам**. Време е оваа „тивка закана“ да добие гласна правна и општествена реакција.

Животната средина не може да зборува, но нашата тишина е нејзиниот најголем непријател. Во борбата за почист воздух, еднаква правда и здрава иднина – секој чекор, секој глас и секој напис се од витално значење.